

SPAȚIUL EUROPEAN AL CERCETĂRII DE LA STRATEGIA LISABONA LA EUROPA 2020

EUROPEAN RESEARCH AREA FROM THE LISBON STRATEGY TO EUROPE 2020

DOI: 10.5281/zenodo.3996025

CZU: 001(4)

Angela POPOVICI,
doctor, conferențiar universitar,
Academia de Administrare Publică

Corneliu POPOVICI,
doctor, conferențiar universitar,
consilierul Președintelui Republicii Moldova
în domeniul educației, culturii și cercetării

SUMMARY

This article examines the basic trends in the evolution of the European research area from the adoption of the Lisbon Strategy in 2000 up to the completion of the Europe 2020 Strategy. It examines how these policy documents have contributed to the development of research and innovation, contributing to increasing EU competitiveness internationally in the context of rapid globalization. Moreover, there is a need to invest more in knowledge and research, both materially and in terms of content, otherwise the EU risks losing the global competition for its leadership position in research and innovation.

Keywords: *Lisbon strategy, Europe 2020, research, innovation, education, inclusion, reforms, performance.*

REZUMAT

În articol se examinează tendințele de bază ale evoluției spațiului european de cercetare de la adoptarea Strategiei de la Lisabona în 2000 până la finalizarea Strategiei Europa 2020. Se examinează modul în care aceste documente politice au contribuit la dezvoltarea cercetării și inovării, contribuind la creșterea competitivității UE la nivel internațional, în contextul unei globalizări rapide. Mai mult decât atât, este necesar să investim mai mult în cunoaștere și cercetare, atât material cât și din punct de vedere al conținutului, altfel UE riscă să piardă concurența globală pentru poziția de lider în domeniul cercetării și inovării.

Cuvinte-cheie: *Strategia Lisabona, Europa 2020, cercetare, inovare, educație, incluziune, reforme, performanță.*

Uniunea Europeană parcurge o etapă de redefinire a identității și a coeziunii sale interne, urmare a Brexit-ului, în contextul necesității de a se afirma ca actor compe-

titiv și dinamic pe arena internațională, dar și pe fundalul crizei generate de pandemia Covid-19. Uniunea Europeană trebuie să facă față provocării de a se adapta

permanent schimbărilor generate de o serie de factori interni, precum și externi. Astfel, UE este o construcție în mișcare într-un context internațional dinamic.

Strategia Lisabona lansată în anul 2000 a introdus ideea „cele mai competitive și dinamice economii din lume”, întemeiată pe cunoaștere. Scopul a fost de a demara o serie de reforme structurale în domeniile economic (ocuparea forței de muncă, educație, inovare), social (protecție și incluziune socială) și de mediu (dezvoltare durabilă, reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră), pentru a crește competitivitatea UE pe scena internațională în contextul unei globalizări rapide [6].

Necesitatea unei asemenea strategii, axate pe cunoaștere și promovarea cercetării și inovării a fost condiționată de discrepanța evidentă între nivelul atins pe aceste dimensiuni de SUA, Japonia, Coreea de Sud și statele-membre ale UE. În decursul anilor 1990 s-a înregistrat un decalaj substanțial între Europa și Statele Unite, pe măsură ce au crescut puterile economice emergente, iar Japonia a înregistrat performanțe serioase în procesul de cercetare și dezvoltare.

De exemplu, între 1996 și 2006, numărul de articole științifice publicate în țările Uniunii Europene a reprezentat doar 88% din cele publicate în Statele Unite. În mod similar, numărul articolelor europene care figurează printre cele mai citate publicații din lume este de doar 54% raportat la totalul celor americane [4, p. 95].

În aceste condiții, Strategia Lisabona urmărea să facă din UE în 2010 „o economie capabilă de o creștere durabilă, însoțită de o îmbunătățire cantitativă și calitativă a ocupării forței de muncă și o mai mare coeziune socială” [6]. Obiectivul era ambițios și a depășit cadrul de cercetare pentru a se extinde la rata de ocupare a femeilor, tinerilor și a persoanelor în vârstă. Însă această strategie a eșuat.

În timp ce planifica să aloce 3% din PIB-ul său pentru cercetare, UE în ansamblu a dedicat doar 1,9% (cu diferențe semnificative între țări: 3,95% pentru Suedia în 2006, față de 2,16% pentru Franța sau 1,1% pentru Italia). Pentru comparație, alocările pentru cercetare erau de 2,6% în Statele Unite și de 3,15% în Japonia. De asemenea, rata de creștere vizată a fost de 3%, dar a atins doar 1,25% în medie [1].

De asemenea, Europa rămânea în urmă în ceea ce privește PIB-ul pe cap de locuitor, cu 25.160 de euro în 2011, comparativ cu 36.720 euro în Statele Unite și 26.190 euro în Japonia. Nici obiectivele privind ocuparea forței de muncă nu au fost atinse: obiectivul stabilit a fost o rată generală de ocupare a forței de muncă de 70% și s-a ajuns la doar 64,3% în 2011; cel al persoanelor de 55-64 de ani a trebuit să crească până la 50% și a ajuns la doar 47,4%. Desigur, pot fi invocate aici consecințele crizei din 2008, dar acest lucru ar umbri carențele de dinaintea crizei și deficiențele strategiei definite în 2000 [2].

Într-adevăr, Strategia Lisabona suferă de numeroase slăbiciuni. În primul rând, obiectivele au fost, fără îndoială, prea numeroase și au vizat prea multe domenii pentru a satisface cât mai mulți actori: creștere, competitivitate, cercetare, protecție socială, mediu. În plus, această strategie nu a fost susținută de nicio personalitate emblematică, contrar a ceea ce s-a întâmplat pentru piața unică, susținută de Jacques Delors sau moneda unică, promovată de cancelarul german Helmut Kohl și de președintele Franței François Mitterrand. În plus, carența esențială a Strategiei Lisabona constă, fără îndoială, în metoda folosită. Departamentul de metoda comunitară utilizată pentru politica agricolă comună, uniunea vamală sau piața unică, de această dată a fost aleasă „metoda deschisă de coordonare”. Mult mai flexibilă, aceasta s-a limitat la a

stabili ținte pentru statele-membre și la promovarea evaluării comparative, diseminând cele mai bune practici. Nimic nu a fost impus statelor-membre, care nu au fost constrânse de directive și supuse supravegherii de către Curtea de Justiție - cum a fost cazul pieței unice - și nici de criterii ferme - cum ar fi cele de la Maastricht pentru unificarea monetară. Deci, cum putea fi forțat un stat să dedice 3% din PIB-ul său cercetării?

În sfârșit, Strategia Lisabona nu a fost dotată cu mijloace financiare suficiente: Statele Unite aveau un buget federal care le permitea să aloce 127 de miliarde de dolari pe an cercetării, pe când UE cheltuia pentru dezvoltarea științei doar 4 miliarde de dolari anual. Europa cercetării și inovării se poate baza pe campusurile Paris-Saclay, Munchen, Oxford și Cambridge etc. Cu toate acestea, nimeni nu poate revendica performanța celebrului Massachusetts Institute of Technology din Boston, niciun pol de competitivitate nu poate egala Silicon Valley. Și în timp ce Franța și Germania încercau să coalizeze o „Europă a cercetării și inovării” împotriva dominației Chinei, giganții tehnologici ai secolului XXI sunt mai degrabă americani - Google, Apple, Facebook, Amazon, Tesla, Netflix, Uber sau chinezești - Telcent, Alibaba, WeChat [5].

Giganții tehnologici europeni datează din secolul trecut, de la Airbus la Ariespace și CERN (Organizația Europeană pentru Cercetări Nucleare). Doar Galileo, un sistem de poziționare prin satelit, s-a născut în secolul al XXI-lea. Potrivit experților, Europa a ratat revoluția digitală, crearea inteligenței artificiale și a roboticii, în timp ce China și Statele Unite se confruntă pe ariile inteligenței artificiale, a tehnologiei 5G și a mașinii autonome. Doar pentru inteligența artificială, cheltuielile publice și private în Europa sunt de trei ori mai mici decât în China, Japonia și

Coreea de Sud și de patru ori mai mici decât în Statele Unite. Față de această concurență internațională, investițiile europene în cercetare și inovație rămân solide, dar sunt împrăștiate și lipsite de o viziune strategică. Mai presus de toate, rămân prea „naționale” pentru a mobiliza resursele necesare dezvoltării de proiecte complexe din punct de vedere tehnologic [1].

În ciuda evaluării intermediare a Strategiei Lisabona, realizate în 2004 de Wim Kok, fostul prim-ministru al Țărilor de Jos, și reorientarea efectuată în 2005, eșecul acesteia era evident. Criza financiară din 2008, în tandem cu o criză economică și socială, a fost în parte responsabilă pentru aceasta. Au fost înregistrate eșecuri răsunătoare, în special în ceea ce privește investițiile în cercetare și dezvoltare: în 2007, ținta de 3% din PIB-ul investit în cercetare și dezvoltare la nivel european a fost atinsă doar de două state-membre, iar alte patru au depășit pragul de 2%. Strategia Lisabona suferea de două mari neajunsuri: multiplicarea obiectivelor sale și mecanismul de guvernare, care au redus eficacitatea măsurilor luate.

În aceste condiții, Comisia Europeană a finalizat în martie 2010 elaborarea strategiei Europa 2020. În iunie 2010 a fost adoptată strategia Europa 2020, care abordează slăbiciunile structurale ale economiei europene, tinde spre îmbunătățirea competitivității și productivității acesteia și sprijină o economie socială de piață durabilă. Noua strategie viza „creșterea inteligentă, durabilă și incluzivă”, fiind organizată pe trei axe: inovare; creșterea gradului de ocupare; durabilitatea creșterii. Aceasta își propunea mai multe obiective, cum ar fi o rată generală de ocupare a forței de muncă de 75% (cu 5% mai mult decât în strategia de la Lisabona), un buget de cercetare echivalent cu 3% din PIB (reluarea obiectivului anterior, reafirmat în ciuda

contextului reducerii deficitului și a crizei), o reducere a sărăciei cu 25% și o scădere a abandonului școlar de la 15 la 10%. Statele-membre ale UE au integrat aceste obiective în obiectivele naționale, ținând cont de situația lor și de posibilitățile pe care le au de a contribui la scopurile comune [2].

Strategia Europa 2020 conținea o serie de „proiecte-pilot” mai clare și cu mai puțini indicatori. Astfel, una dintre „inițiativele emblematică” a fost definită ca „o Uniune a inovării”, având ca scop îmbunătățirea condițiilor și accesul la finanțe în sectorul cercetării și inovării, pentru a transforma ideile inovatoare în produse și servicii care creează locuri de muncă și creștere [2]. În cercurile de la Bruxelles, inovarea era adesea interpretată ca o extensie a programelor de cercetare și dezvoltare. Însă mai multe state-membre ale UE apreciau procesul de cercetare și inovare nu ca unul care cere în permanență subvenții, dar care este strâns conectat la piață și lumea afacerilor. Inovarea, în opinia experților, ar putea integra și alte strategii, cum ar fi cele legate de politica antreprenorială, reglementarea mai inteligentă, asistența medicală la prețuri accesibile, reforma socială [3].

Totodată, succesul măsurilor enumerate ține și de capacitatea de a realiza fuziunea între educație și sectorul cercetării și dezvoltării. Aceasta a depins în mare măsură de punerea în aplicare a „Viziunii 2020 pentru Spațiul european de cercetare” [7]. Această strategie evidențiază importanța „triumfului cunoașterii”, care combină instruirea, cercetarea și inovarea, fiind susținută de Institutul European de Inovație și Tehnologie și al cărui model se bazează pe experiența renumitului Massachusetts Institute of Technology și, prin urmare, stabilește obiective foarte ambițioase. Astfel, Uniunea Europeană este invitată să investească mai mult în

cunoaștințe și cercetare, atât din punct de vedere material, cât și din punct de vedere al conținutului. Altfel, UE riscă să devină o simplă piață care cumpără produse și servicii americane și chineze.

Cercetarea și inovarea se află în centrul politicilor dezvoltate de Uniunea Europeană pentru stimularea creșterii economice, a ocupării forței de muncă și a investițiilor în Europa. Uniunea Europeană se confruntă cu creșterea concurenței globale în domeniul cercetării și inovării. Conform tabloului de scor al inovării europene din 2019, performanța inovării în UE se îmbunătățește de patru ani la rând. În medie, performanța inovării în UE a crescut cu 8,8% din 2011. În cadrul UE, performanța inovării a crescut în 25 de țări din 2011. Suedia a fost liderul inovării UE în 2019, urmată de Finlanda, Danemarca și Olanda. Lituania, Grecia, Letonia, Malta, Regatul Unit, Estonia și Olanda au fost inovatorii cu cea mai rapidă creștere. La nivel global, UE a depășit Statele Unite. Însă în raport cu Japonia și Coreea de Sud, UE a pierdut teren, iar China avansează repede în materie de cercetare și inovare. Performanța UE față de Brazilia, India, Rusia și Africa de Sud rămâne considerabilă [8].

Concluzie. Deoarece ajungem aproape de finalizarea strategiei Europa 2020, se cunoaște că UE a atins deja obiectivul pentru învățământul superior și se apropie de ținta fixată pentru abandonul școlar. UE a înregistrat progrese substanțiale în domeniul schimbărilor climatice și al energiei și este pe drumul cel bun în ceea ce privește obiectivele în domeniile emisiilor de gaze cu efect de seră, energie și eficiență energetică. Însă investițiile în cercetare și dezvoltare și lupta împotriva riscului sărăciei și excluziunii sociale încă nu sunt în conformitate cu obiectivele stabilite. Strategia Europa 2020, deși a afirmat necesitatea de a-și îmbunătăți mecanismele, nu a propus

stabilirea unor constrângeri care ar putea fi exercitate asupra statelor, contrar propunerilor făcute de anumiți parlamentari europeni, care au recomandat, de asemenea, recompense pentru a încuraja statele îşi îndeplinesc rolul prescris de Strategia Europa 2020.

Este destul de înaltă probabilitatea ca obiectivele care țin de cercetare și dezvoltare, șomaj și sărăcie să nu fie atinse. De la adoptarea strategiei Europa 2020, situația economică a unor țări s-a deterio-

rat, cu o recesiune persistentă la mijlocul anilor 2010, crescând datoriile și șomajul, la acestea adăugându-se și efectele dezastruoase pe care le generează pandemia Covid-19, estimarea acestora fiind într-o fază incipientă. Totuși, potrivit estimărilor preliminare, rezultatele strategiei Europa 2020 pe axa cercetare și inovare sunt apreciable cu remarcă necesității modernizării infrastructurii de cercetare, consolidării cooperării transnaționale și internaționale.

BIBLIOGRAFIE

1. Dancer M. Pour une Europe plus performante, un meilleur soutien à l'innovation. În: <https://www.la-croix.com/Economie/Economie-et-entreprises/meilleur-soutien-linnovation-2019-03-25-1201011174> (accesat la 8.04.2020).
2. Europe 2020. A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth. În: <https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf> (accesat la 2.04.2020).
3. Europe 2020: la stratégie européenne en faveur de la croissance. În: <https://www.europedirectpyrenees.eu/wp-content/uploads/Europe-2020.pdf> (accesat la 7.04.2020).
4. Guillot H.P. „Europe 2020”: la nouvelle stratégie décennale européenne. In: *Revue Projet*, 2011, nr. 1, p. 93-98.
5. Stratégie Europe 2020 et espace européen de la recherche au centre du débat. În: <https://mesr.gouvernement.lu/fr/actualites.gouvernement%2Bfr%2Bactualites%2Btoute> (accesat la 7.04.2020).
6. Stratégie de Lisbonne. În: https://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/fr/ec/00100-r1.f0.htm (accesat la 2.04.2020).
7. Vision 2020 pour l'Espace européen de la recherche. În: http://www.eurosfaire.prd.fr/7pc/doc/1232693421_era_vision_2020_fr.pdf (accesat la 11.04.2020).
8. 2019 innovation scoreboards: The innovation performance of the EU and its regions is increasing. În: https://ec.europa.eu/growth/content/2019-innovation-scoreboards-innovation-performance-eu-and-its-regions-increasing_en (accesat la 19.04.2020).

Prezentat: 1 mai 2020.

E-mail: angela.popovici2000@gmail.com